

PULA IMVUILA

>> GROWING FOOD >> GROWING PEOPLE >> GROWING PROSPERITY >>

PHUKWI
2014

Tlhabololo ya balemirui e kgatlha kwa **NAMPO**

Lekwalo la Grain SA la
balemipotlana

Bala Moteng:

- 04 | Dirisa thefosano ya dijwalwa e le ntlha nngwe ya togamaano ya gago
- 08 | Go dirisa kumo ya letlhorho la mariga go phedisa diruiwa tsa gago go fetsa mariga
- 11 | Laola letlotlo le leruo la gago

Le tsatsi la Thobo ka ngwaga la NAMPO le le rulagangwang ke Grain SA le ne le tlhomilwe ka matsatsi a 13 - 16 a kgwedi ya Motsheganong kwa Bothaville mo Foreisetata. Tiragalo e e ne e itumedisa thata ka babontshi ba ba tswang gaufi le kgakala go tla go bontsha dilo tsa bona gore balemirui botlhe ba rona le ba ditiragalo tsa bolemirui ka bophara mo Afrikaborwa ba di bone. Kgaolo ya pontsho e ne e okeditswe ka diheketara tse pedi ngwaga o go naya baeng kgono ya go bona dilo tse di farologaneng ka bontsi tota.

Lenaneo la Tlhabololo ya Balemirui la Grain SA e ne e thagisa gape kgoroso ya kamogelo ya mekgwa e e farologaneng jaaka dithutiso, thulaganyo ya Lekoko la Dithuto, Bafenyi ba molemirui wa ngwaga, lenaneo la rona la dikolo le le tswelelang le tse dingwe tse dintsi. Go ne go tletse balaodi ba dikgaolo ba Grain SA ba rona

go amogela balemirui le baeng ba bangwe go tsweng dikgaolo tsothe mme gape le go ba bolela ka tsothe tse di diragalang mo dikgaolong. Gape re ne re na le tetla ya go amogela batho ba ba leng baemedi ba mefuta yotlhe ya kumo, ba ba thusang ka tokelo ya kumo, balemirui go tsweng dikgaolong tse di farologaneng tsa Afrika mme gape le baemedi ba balemirui go tsweng Fora le mafatshe a mangwe kwa Yurope.

Le fa go le bothokwa thata go utlwana le baemedi ba, kgangkgolo le baengtota go rona e ne e le balemirui ba ba sa ntse ba tlhabololwa. Re rata go leboga mongwe le mongwe yo e leng molemirui yo a ipeetseng madi le nako go tla go re etela mme tota le pontsho ya rona ya Lenaneo la Tlhabololo ya Balemirui. Re leboga gape go menagane dikopo tsa balemirui ba ba leng baswa le bagolo ba ba utlwieng ka lenaneo la rona mme ba tsena mo makokong a rona a dithutiso. Re solofela go ba amogela ka NAMPO ya 2015 ba le ba rona tota!

← Tlhabololo ya balemirui e kgatlha kwa NAMPO

NKOKO JANE A RE...

Nako ya go roba e setse e ratile go feta go batho ba bangwe mme ba bangwe ba sa ntse ba dira thata. Go monate go bona tuelo ya go dira thata le bosa bo bo siameng. Go nna le setlha se se siameng go supa kgono ya lefatshe la gago fa o dira tsotlhe ka tshwanelo.

Ka ngwaga o o siameng, ba ba sa dirisang tse di leng bothokwa le bona ba ka bona kumo e e siameng, mme ba ka se kgone go bona kgono ya tiriso ka botlalo. Re tlotla bao ba ba boneng kumo e e kwa godimo ka ngwaga o – le amogela tuelo ka boitumelo ka le dirile thata. Gakologelwa go tswelela go loga maano ka ntlha ya tokelelo e o tlaa e tlhokang ka setlha se se latelang – go mosola go dirisa kgaolo nngwe ya poelo e o e amogetseng go duela tsa legae la gago, mme o tshwanetse go sadisa kgaolo e nngwe e o ka e dirisang go jwala gape.

Go bothokwa thata go rona go dirisa bolemirui ka mokgwa o o ka tswelelang. Go kgona go tswelela go raya gore re nne le madi le lefatshe le re ka le dirisang go tswelela. Ga re a tshwanela go lebala gore lefatshe le re le dirisang ke lone lefatshe le le ntseng le le teng dingwaga tse di leng diketekete, mme le tlaa nna teng go tswelela dingwaga tse di leng diketekete. Re tshwanetse go netefatsa gore se re se dirang go mmu go ka se kgone go thibela ba ba latelang go o dirisa jaaka rona re o dirisang jaanong go uma dijo.

Bolemirui ke tiragalo e re e dirang go tsamaelana le tse di leng mo tikologong. Fa re senya lefatshe le tikologo, re lwantsha tikologo mme re tlaa duela tlhothwa kwa mafelelong. Ngwaga o go nnile mathata ka ntlha ya dipeba gape – ke sesupetso sa gore tekatekano ya tikologo e fetotswa. Batho ba bolaille dibatana tse di jang dipeba mme jaanong re tshwanetse go dirisa di-tshufu tse di bolayang go feta. Ga di bolaye dipeba fela, mme di bolaya di-tshedi tse dingwe jaaka diphologolo tse dingwe le dinonyane. Jaaka nako e ntse e tswelela, re fithela re bolaille sengwe le sengwe se se phelang. Ga go kgone go tswelela ruri mme kwa mafelelong go tlaa nna rona ba ba tlaa falalang ka gore re ka se kgone go dirisa lefatshe le re le sentseng.

A re lekeng go tshhegetsatshe tekatekano mo lefatsheng la rona – tiriso ya mekgwa ya go dirisa bolemirui e e siameng e e tsamaelanang le tikologo e tla tsweletsa bolemirui pele mme re tlaa kgona go bo dirisa le ba ba re latelang. 🍀

N A M P O

Athikele e kwadiwe ke Liana Stroebel, Molaodi wa Tlhabololo ya Balemirui kwa Kapabophirima. Fa o tlhoka kitso gape o ka romela emeile go liana@grainsa.co.za.

Thakadu e e bofitlha

Ke ne ke maketse thata fa ke utlwa gore batho ba tsoma thakadu go e tsoma fela le go ja nama ya yona. La ntlha go makatsa ka gore ke phologotsana e e nkgang thata mme di na le monko o o botšarara wa lefatshe. La bobedi, ke mofuta wa diphologo o o timelang ka bonako ka ntlha ya phokotso e kgolo ya palo ya tsona.

Ga go na kitso e ntsi ka phologolo e e sephiri e, mme ntlha ya gore palo ya tsona e a fokotsega e tshwanetse go nagantsa batho go simolola go tsaya tsia go di sireletsa. Boikarabelo ka bontsi bo wela mo diatleng tsa balemirui ka re le bangwe ba ba leng babolai ba tsona.

Thakadu ke phologotsana e e tsamayang e le esi ka bosigo mme e tshwana le legotlo le legolo kgotsa kangkaru e nnye jaaka mongwe wa balemirui ba rona a thalosa. E na le ditsebe jaaka tonki le nko e telele e e sediko. Maoto a yona a makhutswane mme e nna le dinala tse dikima tse di leng bogale mo maotong. Thakadu e tshwanetse tiro ya yona ya go epolola, go epa le go kometsa ditshoswane le dintlha ka bontsintsi. Ke dijo tsa yona ka tlhopho mme e tlhoka bontsi ba tsona mo go makatsang go e kgorisa. Ke kgono ya yona ya go epa e e dirileng gore e sa ratiwe ke balemirui. Mesima ya tsona e ka senya meagelo ya matamo mo dipolaseng mme gape le dikoloi le diterekere tse di welang mo go yone.

Ntlha e ga se lebaka go motho mongwe le mongwe go senya tikologo mo di nnang teng le go fokotsa palo ya tsona ka go di bolaya!

Mosola wa tsona o feta go senya fa gongwe wa tsona gantsi. Re ka se kgone go thomamisa bokana ba mosola ba tsona ka ntlha ya madi mme re kgona go bona mosola wa tsona mo tikologong ya polase ya gago. Patlisise e ntsi e e ntseng e tswelela e dirwa ka thakadu ka palo ya tsona e ntse e fokotsega mme gape le go supa gore e bothokwa thata mo tikologong.

A O ITSE GORE

Thakadu ke phologotsana e e tsamayang e le nosi ka bosigo, e e sa bonegeng, e e jang ditshoswane le dintlha? Fa go le lefifi bosigo, thakadu e tswa mo mosimeng mme e simolola go tsoma ditshoswane le dintlha mo kgaolong e e ka nnang bokana ba tikologo e e leng dikilometara tse 30. E tsamaya e ntse e hupela mowa ka nko ya yona go utlwa monko wa dijo tsa yona. Fa e fitlhela ditshoswane kgotsa dintlha ka bontsi, thakadu e simolola go di epolola ka maoto a dinala tse dikima tse di leng bogale, e ntse e emeletse ditsebe go utlwa fa sebata se e ratela, mme e kometsa bontsi bo bo makatsang ba ditshoswane kgotsa dintlha ka go dirisa leleme le letelele le le nang mathe a a komeretsang, tota e ka nna palo e e leng 50 000 mo bosigong bo le bongwe.

Go tserwe mo <http://www.goodsafariguide.com>.

Di dira eng mme di mosola jang go balemirui?

- Mesima ya tsona e naya manno go diphologotsana tse dingwe jaaka bophokjwe, motlose le dinoko. Ditshedi tse dingwe tse dinnye le tsona di dirisa mesima ya tsona mme di ja dijo tse di di tlogelang. O tla fitlhela dinonyane le mekgatitswane gaufi le mesima ya tsona di ntse di ja ditshoswane tse di setseng morago fa di neng di jwa. Bontsi ba ditshedi tse ga di na kgono ya go ikepela mesima, mme o ikanya mesima e go kgona go phela. Mmu o na le kgono ya go sireletsa mme o naya diphologotsana tse manno mo tikologong e e leng kotsi go tsona. Bontsi ba ditshedi tse di tla latlhegwa e bile di tla timela fa thakadu e tswa mo tikologong.
- Mesima e e epiwang ke dithakadu e nna dikgogometso tse di kopanang ka fa tlase ga mmu. Go dumelwa gore dikgogometso tse di botho-

kwa go mowafatsa mmugodimo mme gape le go tseneletsa metsi mo mmung.

- Dintlha le ditshoswane di ka senya dimela ka bontsi mme gape le dijawalwa. Dithakadu di thusa go laola palo ya tsona, mme jalo di fokotsa tshenyego go dimela tota le dijawalwa. Kwa magaeng mo kgaolong ya Bokonebophirima mo naga e fulwang go feta o fitlhela diketekete tsa diolo tse di sediko tsa dintlha. Dintlha tse di dirisa bojang bo bokhutswane bo bo omileng bo bo leng fatshe mme di a bo fetsa gore go sale sepe. Fa go ne go na le dithakadu ka go lekana tekatekano e ne e ka direga. Go maswabi go itse gore dithakadu di sule ka bontsi kwa magaeng ka gore di tsoamiwa ka dintšwa e bile tikologo mo di nnang teng e senyegile.
- Go dumelwa gore go na le mosola go feta kwa ntle ga o re o bonang ka gore ga re na kitso e ntsi ka dithakadu.

Re tlhoka go dira tiro e kgolo go feta e re e dirang jaanong go leka go sireletsa diphologotsana tse le go thibela gore di se nne mo lenaneong la diphologolo tse di timetseng. Ke go re re tshwanetse go itsese le go ruta bothe ba re ba itseng ka mosola wa tsona go tikologo le tatelano ya ditshedi mo sedikong sa bophelo mo nageng. Batho ba tshwanetse go lemoga gore tiro e sa le e kgolo go itse tsothe tse sephedi se se ka re rutang e bile le se re ka se itseng ka tsona. Fa gongwe go ka supa gore thakadu e re naya mosola o re sa kgoneng go o busetsa go tswelletsa bophelo, mme fa di timela go tlaa nna morago ga nako go leka go dira sengwe.

Athikele e kwadilwe ke Gavin Mathews, Dikerii ka Bolaodi ba Tikologo. Fa o batla kitso gape, o ka romela emeile go gavmat@gmail.com.

DINTLHA KA BONAKO	
Mofuta	Phologolo
Dijo	Sejatsotlhe
Nako ya go phela ka dingwaga fa e ruiwa	Dingwaga tse 23
Bokana	Tlhogo le mmele, disentimetara tse 109 go ya tse 135
	Mogatla, disentimetara tse 53 go ya tse 66
	Boima, dikilogeramamo tse 50 go ya tse 82
O itse?	Leleme la thakadu le ka nna botelele bo bo ka nnang disentimetara tse 30,5 ka botelele mme le na le mathe a a kgomerelang a a thusang go kgomeretsa ditshoswane le dintlha go tsweng mo mmung.

Bokana go tshwantshanya le monna yo a leng dimetara tse 2.

Dirisa thefosano ya dijwalwa e le ntlha nngwe ya togamaano ya gago

Thefosano ya dijwalwa ke mokgwa wa go jwala dijwalwa tse di farologaneng mo tshimong ka go latelana go tsa-maelana le leano ka nako e telele. Go raya gape gore dijwalwa tse di jwalwang go late-lana di nne tsa mofuta o o farologaneng ka mofuta.

Leano la thefosano ya dijwalwa le ka nna la dingwaga tse pedi go ya tse tharo tota le go fithe-la dingwaga tse tlhano. Leano le la thefosano ya dijwala ga le neye phetogo ya kotlo e e loke-lwang mo mmung fela mme le bona dimela tse di tseneletsang medi mo mmung ka boteng bo bo farologanang, mo go reng medi e e farologaneng e kgona go tsaya kotlo mo dikgaolong tsa mmu tse di farologaneng. Jalo kotlo e e ka bo e setseng e sa dirisiwa ke mofuta mongwe wa dijwalwa mme e tseneletse mo botennyeng ba mmu e ka dirisiwa ke mofuta o mongwe wa dijwalwa tse di tsenele-tsang medi boteng ba mmu go nna jaaka pompo e e tsayang kotlo boteng mo mmung.

Mosola o mongwe wa thefosano ya dijwa-lwa mo tshimong e le nngwe ke gore phetogo

ya mefuta ya dimela le ditshedi e a direga ka gore medi ya dimela tse di jwalwang tse di sa tshwaneng e phedisa dibaketeria tsa mefutafuta tota le methuthuntshwane e e farologaneng tse di diriswang e le kotlo go se tshwane ke dimela tsa mefutafuta.

Ntlha e e leng bothokwa go feta ya go refo-sanya dijwalwa ke go thibela gore mefero, dis-enyi le malwetse a a leng mo mmung di kgone go oketsega ka go fokotsa palo ya tsona mo mmung. Disenyi le malwetse tse dintsi tse di bolayang dimela di phela mo mmung. Mathata a a leng mo mmung gantsi a simolola mo le-kiding mme semela se se setseng se kopana le mathata fa se simolola go tlhoga se ka se kgone go tswela go kgona go uma ka tekano. Gantsi balemirui ba nosetsa masimo a bone ka dibolayamefero mme leano la thefosano ya dimela le le siameng ba ka fokotsa mathata tota le tshenyegelo ya madi. Gape, fa molemirui a jwala dijwalwa tsa mofuta o o tshwanang go latelana ngwaga le ngwaga mo tshimong e le nngwe, tshimo eo e tlaa nna e tlaa mefero ya mefutafuta le disenyi tse dintsi.

Ka go bua ka bophara thefosano ya dijwalwa e tshwanetse go nna pinagare ya maano a molemirui tota fa e le togamaano ya nakobogare ya kgwebo ya bolemirui e e ka nnang dingwaga tse tlhano.

Go jwala mofuta mongwe fela, k.g.r go jwa-lwa dijwalwa tse di tshwanang ngwaga le ngwa-ga mo tshimong go na le mosola jaaka:

- Maikutlo a tshiamelo ka mongwe a nna le ki-tso go kgona go tsotlhe tse di leng bothokwa go jwala mofuta oo wa dimela;
- Go dirisiwa mefuta e e leng teng ya didiriswa tse di tlwaetsweng: le
- Go dirisa mekgwa ya go uma go buseletsa gape le gape.

Le gale, nnete ke gore ke mmidi fela o o ka buse-tswang ngwaga le ngwaga, mme o ka kgona ka go leka fela, mo tshimong e le nngwe e bile fela fa mmu o laolwa ka tshwanelo le kitso.

Goreng go le mosola go dirisa thefosano ya dijwalwa?

1. Go tsamaelana le mokgwa ka bophara mo lefatsheng wa go dirisa bolemirui ka go tlhokomela tlelaemete. Go raya gore

THEFOSANO YA DIJWALWA

balemirui ba tlhola ba batla mekgwa e e ka tsamaelanang le bonnete ba phetogo ya tlelaemete. Go raya gore ba tshwanetse go bona mekgwa ya go fokotsa kelelo ya metsi, go tshwara metsi le go fokotsa disenyi le malwetse.

2. Phetogo ya tlhohlwa ya kumo kwa dimarakeng e dira gore dijwalwa tse dingwe di kgonwe go jwalwa ka poelo e e leng kwa godimo ka ditlha tse dingwe. Balemirui ba tshwanetse go buisa ka dintlha tse gore ba kgone go loga maano go kgona go gamola diphetogo tse fa di direga ka go dirisa lenaneo la thefosano ya dimela le le tlhomilweng ka tlhologanyo. Diphetogo tsa ditiragalo mo lefatsheng ka bophara tota le mo lefatsheng la rona ka dintlha tsa kumo, tota gape le go uma go feta botlhokwa ga mefuta e mengwe ya kumo kgotsa go tlhoka ga yona, tsotlhe di tswela go fetola tlhohlwa ya kumo mme go tsamaelana le thakathakanyo mo dimarakeng. Molemirusi yo a tlhalefileng o tlaa kgona go fetola lenaneo la gagwe la go jwala go leka go gamola tlhohlwa e e leng kwa godimo fa e le teng.
3. Ga se phetogo ya tlhohlwa fela e e tshwanetsweng go tlhokomelwa mme gape le thefosano ya dijwalwa e e fokotsang kgono ya mathata ka mekgwa e e rileng. Thefosano ya dijwalwa e fokotsa mathata a malwetse le disenyi tse di oketsegang

mo mmung fa go sa dirisiwe thefosano ya dijwalwa. Ntlha e nngwe e e leng botlhokwa mo matsatsing a segompiano ke ntlha ya go tshwara metsi. Bokana ba metsi a a leng botlhokwa go medisa dijwalwa tse di forologaneng ga bo tshwane mme dimela tse di sa tseneletseng medi boteng thata mo mmung jaaka dilegume le mefuta e mengwe ya majwang di tlhoka metsi a a seng a mantsi jaaka mmidi le disonobolomo, e le sekao fela.

4. Maemo a kotlo mo mmung a tlhola a le ntlha e e leng botlhokwa fa laolwa go jwalwa ga dijwalwa. Disonobolomo di mela sentle thata fa di jwalwa mo tshimong e e neng e na le mmidi ka di kgona go dirisa kotlo e e setseng morago fa mmidi o robiwa. Mefuta e mengwe ya dilegume jaaka matonkomane le dinawa di lokela naeterojene mo mmung mme di oketsa kotlo e e leng botlhokwa thata mo mmung. Fa gongwe dimela tse nang disalela tse dintsi jaaka dierekisi di ka jwalwa go oketsa bokana ba booroganiki mo mmung – tota fa go dirisiwa mkgwa wa go se leme mme kumo yotlhe e busetswa mo mmung.

teng dingwaga tse di ka nnang 4 - 5 fa go jwalwa mo tshimong mafulo a mefuta ya majwang jaaka Smutsfinger kgotsa Bloubuffel mme gape le bojang ba klovere mo go leng metsi thata go ka dirisiwa mo lenaneong la thefosano ya dijwalwa. Tikologo e khutswane e ka kgonwa fa go jwalwa majwang a ngwaga jaaka Eragrostis teff ka selemo kgotsa bojang ba rye ka mariga go dirisiwa e le mafulo kgotsa furu. Tsena ke mefuta ya dimela tse di sa tseneletseng medi boteng thata mme ga di tlhoke metsi a mantsi.

Tsweetswee tlhokomela: Go botlhokwa thata gore molemirui a nne le kitso e e tseneletseng ka go dirisiwa ga dibolayamefero fa di dirisitse pele mo tshimong e go jwalwang majwang teng, ka gore disalamorago tsa dikhemikale tse di gasitsweng mo dijwalweng tsa matlhare a a bophara jaaka disonobolomo di ka nna tsa fokotsa kgono ya dimela tsa bojang mo setlheng se se latelang.

Go na ditshupetso tse di sa belaelweng tse di supang gore fa thefosano ya dijwalwa e dirisiwa ka go fetola mefuta ya dijwalwa ka tlhologanyo le ka lenaneo le le siameng la thefosano ya dijwalwa go lekalekantsha go uma, poelo ya madi le kgono ya tikologo ga tswela pele sentle. 🌱

Thefosano ya dijwalwa le diruiwa

Thefosano ya dijwalwa e ka dirisiwa gape ka lenaneo la nakotelele fa molemirui a rua dikgomo e le kgaolongwe ya kgwebo ya bolemirusi ya gagwe. Kumo ya mafulo e e ka jwalwang go nna

Athikele e kwadilwe ke John Mathews, molemiruitota le mokwadi wa Pula Imvula. Fa o batla kitso gape, o ka romela emele go jenjonmat@gmail.com.

Boleng ba metsi fa go jwalwa korong e e nosetswang

dinoka le matamo mme gape ka segompiano le metsi a a tswang ka fa tlase ga lefatshe kgotsa go netefatsa didiba tse di ka nnang boteng bo bo leng gaufi le bogodimo ba lefatshe kgotsa tse di leng boteng teng.

Metswedi e ya metsi e faralogana ka bokana ba seretse kgotsa dikgaolo tsa mmu, letswai kgotsa dilo tse dingwe tsa bokhemikale tse di fetolang boleng ba metsi go tihomamisa gore dimela di ka tswela go mela ka go leka fela kgotsa sentle jaaka go le bothokwa mo mmung o o nosetswang. Metsi a na le bontsi ba sodiamo mme mmu o na le dikhemikale tse dingwe tse di kopanang, mme morago ga go dirisiwa nako e telele go bopiwa mmu o o leng sodiki o o tsweleng go se neye kumo ka tekano morago ga nako. Tlhabololo ya mmu o o leng sodiki morago ga nako ga go kgonwe go busetswa morago botoka fela.

Go simolola fa go batlwa go ungwa ka tshwanelo korong e e nosetswang go bothokwa go tihomamisa boleng ba metsi a a dirisiwang le mmu mo go tlaa jwalwang teng. Diteko tsa metsi le mmu di tshwanetswe go tsewa ka nako le nako gore tekatekano e e tseneletseng e kgonwe go dirisiwa.

Kotlo mo metsing le mo mmung e e lokelwang ka nakokhutswane le nakotelele e ka tsewa tsia gore bokana ba naiterajene, koloraine, borono kgotsa sodiamo tse di ka nnang mo metsing di kgonwe go laolwa ka boikarabelo.

Metsi a tlaa nna le mofuta ya kotlo e e leng bothokwa go phedisa dibakateria tse di leng mo mmung le mo meding ya dimela mme gape le go kopana le kotlo e e leng mo mmung.

Boleng ba metsi mo a elelang teng le mo dinokeng a a fithelwang mo ditikologong tse go

nosetswang teng a ka nna phepa fela fa madirelo le ba bolemirui ka bophara ba dirisana mmogo go tlhokomela neo e go tswela. Tiriso ya naiterajene go feta mo go nosetswang teng le fa gongwe mo go jwalwang dijwalwa teng go ka tswela go dira gore naiterajene e simolole go elela mme kgotlelo ya metswedi e ka direga go badirisi botho ba metsi oa.

Boleng ba metsi le go tsaya ga diteko

Dipharologantsho tsa metsi a a dirisiwang go nosetsa le mmu ka bophara di rulagangwa ka diteng tse di latelang ka tlwaelo go tsamaelana jaaka go supywa mo lenaneong le le latelang fa tlase. Dikatione di thatlhatswe bokoketso (+) mme dianoine ke dikgaolo tse di thatlhatsweng bofokotso (-) e le dikgaolo tse di fithelwang mo metsing le mo mmung.

Go lekelekantsha bogotlhe ba dikomota tse di leng teng, kgono ya go eledisa motlakase, go sala morago ga sodiamo karbonaite, kgono ya go tihomamisa kalaka, kgono ya go tsaya sodiamo le maemo a boasete go ka dirwa ke dilaboratoriumo tse di dumetsweng jaaka Setheo sa Metsi mo Mmung kwa Unibeseteng ya Foreisitata. Badiri ba ba dirang teng ba na le kitso e e tseneletseng go kgona go sekaseka metsi a a leng godimo ga mmu le a leng ka mo tneg ga mmu.

Ka bobedi Tshipi (Fe) le Manganese (Mn) di ka bonwa fa poloko ya tshipi mo dieleletseng e nna bothata.

Tiragalo e ka lekelekantshwa go kgona go balabala bokana ba kotlo e nngwe le e nngwe e e tshwanetsweng go lokelwa mo metsing go tsewa ke dimela ka bogotlhe. Bokana ba metsi a a dirisiwang ka tlwaelo go nosetsa korong bo ka nna

Kgang e ke ya nthla ya tse pedi tse di tlaa kwalwang ka nthla ya boleng ba metsi mme di tlaa letelelwa ke motlotlo ka nthla ya bothokwa ba tiriso ya metsi le dintlha tsa mmu tse di tshwanetsweng go elwa tlhoko fa korong e e nosetswang e jwalwa.

Metswedi ya metsi

Balemirui ba nosetsa ka metsi a a tswang mo metswedeng ya mefutafuta. E ka nna metsi a a pompiwang go tsweng mo metsi a elelang teng,

Dikatione (+)		Dianione (-)		Dintlha tse dingwe tse di leng bothokwa	
Kalsiamo	Ca ⁺⁺	Koloraite	Cl ⁻	Bogotlhe ba dikomota tse di leng teng	TDS
Magane-siamo	Mg ⁺⁺	Borono	BO ₃ ⁻	Kgono ya go eledisa motlakase	EC
Sodiamo	Na ⁺	Karbonaite	CO ₃ ⁻	Go sala morago ga sodiamo karbonaite	RSC
Potasio	K ⁺	Bikarbonaite	HCO ₃ ⁻	Kgono ya go tihomamisa kalaka	LDP
		Salphaite	SO ₄ ⁻	Maemo a kgono go kgona kgotsa go se kgone sodiamo e e bolayang	SAR
		Naiteraite	NO ₃ ⁻	Boasete kgotsa Boalkaliniti	pH

BOLENG BA METSI

bogare ba dikubikimetara tse 7 500 le 8 500 mo heketareng. Sedikologo sa go gasetsa metsi mo diheketareng tse 60 se ka dirisa dikubikimetara tse di ka nnang 450 000 go uma ditono tse 7 ka heketara kgotsa ditono tse 420 tsa korong ka tlwaelo.

Re bona gore kotlo e ntsi e e lokelwang mo metsi e ka lokelwa go nosetsa mmu morago ga nako e telele.

Maemo a a kwa godimo a salafate mo metsing a ka nna thuso go dimela tsa korong ka dinako tse di rileng tsa tlhabololo ya tsona mme naiterojene go tsamaelana le monontsha wa naiterojene e ka lokelwa. Kotlo yotlhe e e lokelwang e ja madi a mantsi mo matsatsing a segompieno mme leano le le tseneletseng le bothokwa go fokotsa tshe-nyego ya tse di leng bothokwa. Maemo a a leng kwa godimo a kalsiamo le dikhemikale tse dingwe jaaka koloraite mo matlhareng a dimela a fokotsa kgono ya tsona go dirisa marang a letsatsi go fotositesa kotlo e e leng bothokwa go tswelala go naya kumo e ntsi ya korong.

Letswai le lentsi mo mmung le senya dimela ka tiragalo e e tlwaetsweng ya gore metsi a elela go tsweng fa le se teng ka bontsi, go le mo meding ya semela, go mo le leng teng ka bontsi go le mo mmung. Dimela di gatelelwa go tlosa metsi mo meding mme di swaba le fa go na le metsi a mantsi mo mmung.

Maemo a a kwa godimo a kalsiamo mo metsing le ona a tlaa tlogelwa mo dieleletseng tsa metsi morago ga nako e telele.

Gakogelwa go tlhola o ntse o na le diteko tsa mmu le wena fa o tlhoma lenaneo la tiriso ya monontsha ka setlha.

Metsi a a na leng letswai a bopa mmu o o "thata"

Metsi a a dirisiwang mo dintlong a ka tsholwa go nna "boleta" ka go lokela sodiamo go emela kalsiamo le magenesiamo. Disalela tse tsa metsi mo mmung, le gale, di ka oketsa maemo a sodiamo mme go ka ngwetefatsa mmu go nna "thata" mme go nna thata go o dirisa ka didiriswa e bile go thibela medi ya dimela go kgona go tsenelela mo go one. Maemo a a kwa tlase a sodiamo go lekalekantsha le maemo a kalsiamo mo mmung go bopa mmu o o leng "boleta" o o bopilweng sentle go eledisa metsi mo teng.

Bokhutlo

Tlhola o ntse o tsaya diteko tsa metsi le mmu o o nosetswang mme o di lekalekantshe gore o kgone go rulaganya leano la bolaodi le le siameng go oketsa boleng ba metsi le kgono ya dimela go uma kumo e e kwa godimo mme gape le go tshwara boleng ba mmu go bokamoso. 🌧️

Athikele e kwadilwe ke molemirui yo a rotseng tiro.

Go dirisa kumo ya lethoro la mariga go phedisa diruiwa tsa gago go fetsa mariga

Kgwethlo o kgolo ya balemirui ke go nna le dijo tse di lekaneng go naya diruiwa tsa bona ka nako ya mariga. Ke kgwethlo tota mo dikgaolong tsa Afrikaborwa mo go melang bojang ba mofuta wa tshwang bo bo sa fulweng ka mariga. Molemirui o tshwanetse go lekalekantsha maemo a tikologo go kgona go loga maano a go fepa diruiwa tsa gagwe ka go se dirise madi a le mantsi.

Go ka nna:

- Go ngata maswabi a tlhaka kgotsa bojang go dirisiwa e le furu ka mariga.
- Go dirisa disalela tsa dijwalwa morago ga go robiwa.
- Go jwala lethoro la mariga morago ga go roba. Lethoro la mariga le le tlwaetsweng ka habore, bojang ba rye le dirapa. Tiriso ya mefuta e ya kumo e a oketsega jaaka go goroga mefuta e e farologaneng e e tlhobolotsweng. Jalo dipotso tse di leng bothokwa tse di tshwanetsweng go botswang ke:

Re jwala dimela tse jang le leng?

Nako e e siameng ya go jwala dimela tsa mofuta o e supiwaga go lefelo le o nnang mo go lone le maemo a tlelaemete. Mo magareng a Afrikaborwa bontsi ba balemirui ba tlwaetse go jwala ka mafelelo a selemo le ka tshimologo ya letlhafula fa go sa le lekgetlo la gore dipula di ka na e bile go sa le bollo. Nako ya go jwala e tla laolwa gape ke gore a o tlaa kgona go nosetsa dijwalwa kgotsa nnyaa. Fa o tlaa kgona go nosetsa, o ka tseletsatsa nako ya go jwala

ka dibeke tse pedi tse tharo kgotsa ka kgwedi. Fa o sa kgone go nosetsa mme dimela di tlaa tshwana go mela mo tshimong e e omeletseng go botoka go jwala kumo ka mafelelo a selemo kgotsa ka tshimologo ya letlhafula fa metsi a sa le teng mo mmung. Kwa ntle ga go tlogela diruiwa go simolola go fula dijwalwa fa di sa le nnye o ka tlogela dimela gore di kgone go mela nakonyana go nna dimela tse di godileng pele di fulwa. Ke go re go se fudise diruiwa go filthela go nntse mafula a le mantsinyana a a ka fulwang. Ntlha e ke ntlha e e leng botoka ka gore go ka se nne le tlhogo e e latelang mo tshimong e e sa nosetsweng e e omeletseng.

Paakanyo ya tshimo

Go bona tlhogo ya dimela e e siameng go feta re tshwanetse go nna le lekidi le siameng tota. Jalommu o tshwanetse go sugiwa sentle ka go dirisa sedikologo, mogongwana kgotsa ege. Fa go kgonwe go baakanya lekidi le le siameng peo ya lethoro la mariga e ka jwala ka go dirisa sediriswa sa go gasetsa peo jaaka segasetamonontsha kgotsa e ka jwalwa ka go dirisa sediriswa se se jwalang peo e nnye jaaka se se dirisiwang go jwala korong. Balemirui ba bangwe ba tlhophaga go dirisa sediriswa se se jwalang ka gore ba kgona go jwala peo mo mmung ka go dirisa mokgwa wa go se leme. Go kgona go dirisa mokgwa o o tshwanetse go nna le didiriswa tse di tshwanetseng tiro e. Fa go jwetswe go tlhokiwa monontsha o o tshwanetseng. Ka go dirisa segatelelosediko se se bokete kgotsa terekere go gatelela mmu go tla oketsa go tlhoga ga peo le palo ya dimela tse di tlaa tlhogang.

“ *Go phela sentle ga diruiwa tsa rona go bothokwa!* ”

Balemirui ba bantsi gape ba simolotse go dirisa mokgwa wa go jwala dijwalwa tsa mariga godimo ga tsa selemo. Fa tsa selemo di butswa, jk. mmidi le disonobolomo, tsa mariga di jwalwa mo gare ga di meralo. Lethoro la mariga la sa kgona go amogela metsi a a lekaneng go tlhoga le go mela; fa kumo e robiwa tsa mariga di mela mo disalela di welang teng go di sireletsatsa mme go tlaa nna botala bo bontsi go tsamaelana le disalela tse di omileng. Balemirui gantsi ba dira tiro ya go jwala ka go dirisa diatla kgotsa ka go jwala ka segasetsa go tsweng godimo ga dimela tsa selemo. Ga go kgonegwe go gatelela peo ka segatelela fa e jwetswe, mme go botoka go okletsatsa bokana ba peo e e jwalwang go kgona go bona palo ya dimela e e lekaneng.

Ka ntlha ya phetogo ya bosa e re tlholang re e bona mo matsatsing a segompieno go thata go itse gore bosa bo tlele go nna jang ka setlha se se latelang. Ka jalo go bothokwa gore molemirui a nne a ipaakanyetse sengwe le sengwe se se ka diragalang. Go phela sentle ga diruiwa tsa rona go bothokwa! Re tshwanetse go nna le dijo tse di lekaneng go fepa diruiwa tsa rona ka dikgwedi tsa mariga fa go omile mme go jwala lethoro la mariga ke tiragalo e e ka re thusang go kgona kgwethlo e.

Athikele e kwadilwe ke Gavin Mathews, Dikerii ka Bolaodi ba Tikologo. Fa o tlhoka kitso gape, o ka romela emeile go gavmat@gmail.com.

Go laola mefero mo masimong a korong

Pele go ka swetswa gore go tlaa dirisiwa mokgwa ofe wa go laola mefero, mofuta ya mefero e e fitlhewang mo tshimong e tshwanetswe go supywa mme molemirui o tshwanetse go itse gore mefero e e tlaa mo naya mathata leng.

Dipotso tse di latelang di tshwanetswe go botswa:

- Go dirisitswe mofuta ofe wa sebolayamefero pele mo tshimong e mme re batla go jwala di-jwalwa tsa mofuta ofe isago.
- A sebolayamefero se re batlang go se dirisa se dumetswe ka molao go bolaya mefero e e rileng eo?
- A sebolayamefero seo se dumetswe ka molao go dirisiwa le dijwala tse re batlang go di jwala?
- Bokana ba go dirisiwa ba sebolayamefero ka molao ke bokana kang go bolaya mefero ya mofuta e e rileng le dijwalwa tsa mofuta o o rileng?

Dintlha tse di tlotlheletsang kgono ya dibolayamefero tse di dirisiwang pele ga go tlhoga ga dmefero

Go na le dintlha tse di farologaneng tse di

Morerwane.

tlhotlheletsang kgono ya dibolayamefero tse di dirisiwang pele ga go tlhoga ga mefero jaaka:

Lekidi le le leng boleta e bile le lekalekane

Lekidi le le leng boleta e bile le lekalekane le tlhotlheletsang tekano ya go gasiwa ga sebolayamefero. Fa lekidi le sa lekalekane sebolayamefero se ka wela mo mangweteng mme se ka se kgone go thibela tshimologo ya go mela ya peo ya mefero.

Mesti mo mmung kgotsa go na ga pula

Dibolayamefero tse di dirisiwang pele ga tlhogo di tlhoka bokana ba metsi bo bo rileng mo mmung, kgotsa bokana bo bo rileng ba go na ga pula kgotsa go nosetswa go di tlotlheletsang.

Bokana ba mmopa, disalela le dibodu

Dibolayamefero di kgomarelana ka bokhimekale le mmopa, disalela le dibodu tse di ka nngang teng mme di ka se nne teng go bolaya peo ya mefero e e simololang go tlhoga. Fa bokana ba mmopa, disalela kgotsa dibodu mo mmung di le tse dintsi, bokana ba sebolayamefero bo tshwanetse go okediwa go laola mefero ka tshwanelo.

pH ya mmu

pH ya mmu e tlotlheletsang phetogo ya sebolayamefero mme jalo nako ya go kgona go bolaya mefero e a fokotsega. Maemo a pH a a kwa godimo a oketsa kgono ya sebolayamefero go bolaya mefero, mme jalo nako ya se se salelang e a fokotsega.

Go lekalekantsa nako ya go simolola go tlhoga ga mefero

Mefero e e setseng e simolotse go tlhoga ka nako e sebolayamefero se dirisiwa e ka se kgonwe go laolwa ka sebolayamefero.

Boteng ba tshimologo ya go tlhoga ya mefero

Mefero e e simololang go tlhoga gaufi thata le bogodimo ba mmu e ka kgona go fenywa sebolayamefero fa se tsewa go tselelela mo mmung. Le go fetola go nnete. Mefero e e simololang go tlhoga boteng thata mo mmung le yone e ka kgona go fenywa sebolayamefero fa medi ya yone e simolola

go tselelela mo mmung mo go se nang sebolayamefero teng.

Mokgwa wa tirisio

Go tlhoma nako e e siameng ya go lokela sebolayamefero go bothokwa thata fa go laolwa mefero. Lenaneo le le tseletseng la go lokela sebolayamefero pele le morago ga go tlhoga ga mefero le bothokwa thata go laola mefero mo dijwalweng. (Sebolayamefero se se neng se tura thata ke sone se se neng se sa kgone!).

Dintlha tse di tlotlheletsang go dira ga dibolayamefero tse di lokelwang morago ga go simolola go tlhoga ga mefero

Go na le dintlha tse di farologaneng tse di tlotlheletsang go dira ga dibolayamefero tse di lokelwang morago ga go simolola go tlhoga ga mefero jaaka:

Maemo a go tlhoga a mefero a bothokwa – mefero e mennye e kgonwa botoka fela ke sebolayamefero, mme gape fa mathhare a setse a le magolo le fa mefero e setse e tselelela go mela go tlaa oketsa kgono ya sebolayamefero go tsewa le go bolaya.

Mefero e e sa meleng sentle ka ntlha ya go tlhoka metsi e ka se kgonwe go bolaiwa ke sebolayamefero ka gore go tsewa le go tsamaisiwa ga sone mo semeleng go a fokotsega.

Tlalaemete e tlotlheletsang kgono ya go tsaya sebolayamefero – jaaka fa pula e na fela morago ga go lokela sebolayamefero mme e e tlosa mo mathhareng e bile e fokotsa go tsewa ga sone. Mefuta e mengwe ya dibolayamefero ga e kgonwe go tlhakathakannwa go gasiwa gangwe – di fetoga ka bokhemikale mme go thibelang kgono ya tsone. Fa gongwe, go kopantsa dibolayamefero go ka nna botoka kwa ntle ga go di tlhakathakantsa ka bobedi. Mokgwa wa go di lokela le didirisiwa tse di dirisiwang go bothokwa go netefatsa go koloba sentle ga mathhare le dikutu. 🌱

Athikele e tserwe mo Mosupatseleng wa go uma Korongricle adapted from the Wheat Production manual.

Grain SA e bua le... **Elmon Mthombothi**

Elmon William Mthombothi wa kwa kgao-long ya Khumbula kwa Mpumalanga, o eletsa go nna molemiruitota yo a naying batho ba bantsi tiro mme a ntse a rulaganya dintlha tse di nayang tiro ka bantsi mo go tlaa thusang go fokotsa tlaa mo lefatsheng la rona.

O dirisa bolemirui ko kae e bile o dirisa diheketara tse kana kang? O lema eng mme o rua eng?

Ke dirisa bolemirui mo lefatsheng la bolegae la bokana bo bo ka nnang diheketara tse 12 mo motseng wa Khumbula gaufi le White River. Jaaka go ntse ke lema mmidi mo kgaolong e e ka nnang diheketara tse 8, dinawa tsa Jugo mo heketareng e le nngwe, matonkomane mo heketareng e le nngwe, dipotata mo kgaolong e le bokana ba 0,5 ba heketara mme le dinaga tse di omang mo kgaolong e nngwe e e ka nnang bokana ba 0,5 ba heketara.

O tlhotlhelediwa ke eng?

Ke dirisa bolemirui ka gore ke rata go bolemirui. Bagolo ba me ba ne ba le baletirui mme ke goletse mo polaseng e bile bagolo ba rona ba ne ba duela sekolo le diaparo tsa rona ka madi a ba a boneng fa ba ntse ba jwala merogo e ba neng ba e rekisa. Ke lemogile gore o ka bona madi a go phela e bile o ka naya batho tiro fa o dirisa bolemirui.

Ke tsene dithutiso kwa Tompiseleka mo Groblersdal e bile ke amogetse Diploma ya Boletirui. Ke bereketse Lefapha la Boletirui mo Mpumalanga ke le Motlhokomedi wa Ditswelelo dingwaga tse di leng 40. Ke rotse tiro ka Phukwi 2013.

Tlhalosa kgono le bokoa ba gago

Kgono: Ke na le didiriswa tsa mo polaseng tse di leng diterekere tse pedi, mogoma, sesugammu, koloi le haraka. Didiriswa tsotlhe tse di sa le pila. Ke rutegilwe ke le molemirui mme ke tsena dithutiso tse di farologaneng tse di tlhomiwang ke Grain SA mme gape le dithulaganyo tse dingwe. Ke simolotse go dirisa boletirui ka nako fa thoko dingwaga tse di ka nnang 20 tse di fetileng mme ke rulagantse kitso e ntsi mo dingwageng tseo. Jaaka go ntse jaanong, ke na le dikgomo tse di leng 55, dipoo tse 3 le dipodi tse 57.

Bokoa: Bothata mo ditiragalong tsa me ke bogodu ba go utswa le bosa, bo bo sa kongweng go laolwa. Kgaolo ya rona, e e leng gaufi le Kruger National Park, e kgona go nna bollo go supa 40°C mme ka dinako tse dingwe go nna komelo e e tseletseng. Ga re na metsi a go nosetsa mme re jwala dimela ka go sa nosetse. Ka gore re dirisa boletirui mo lefatsheng la boselegae re tlhoka

thuso ya go ithekela polase e e leng ya rona, gore re kgone go jwala dijwalwa ka go oketsa mme gape le go kgona go rua diruiwa tse dintsi gape gore re kgone go oketsa poelo ya rona mo kgwebong ya boletirui. Ga o kgone go lokela madi mo lefatsheng la boselegae, go botoka go nna le polase ya gago gore o kgone go e tlhabolola go kgona go tswela ka ditiro tsa boletirui tsa gago.

Kumo ya gago e ne e le kana kang fa o simolola? Kumo ya gago e kana kang jaanong?

Fa ke ne ke simolola boletirui ke ne ke uma mmidi o o ka nnang tono e le nngwe ka heketara. Jaanong, le ka mathata a komelelo e e leng teng ke uma ditono di le 3 ka heketara. Go nna jalo ke supa go nna ga me e le mongwe wa lekoko la dithutiso tsa Grain SA.

Jaaka wena o bona o tla re ke eng se se dirileng gore o tswela pele jaana?

Ke nagana gore selo se se dirileng gore ke kgone go tswela pele ke gore ke a itirela. Ke tsoga phakela (gare ga 4:30 phakela le 5:30 phakela) go tlhola diruiwa tsa me le masimo a me pele ke ya tirong. Fa ke tswa tirong maitseboa, ke tlhola tsotlhe gape go netefatsa gore go siame. Ga ke solofele gore badiri ba me ba tla dira tiro e, ka ke ikutlwa gore bone ba ka se dire tiro jaaka nna ke tla e dira. Le jaanong ke sa tsoga phakela e bile ke tswela go dira jaaka ke tlwaetse.

O na le thutego efe go fitlhela segompieno mme o tla rata go amogela thutego efe gape?

Ke tsene dithutiso tsa Grain SA tse di latelang: Tlhagiso ya go uma mmidi, Tlhokomelo ya diterekere le Tlhagiso ya go baakanya dienjene. Ke kgona go laola didiriswa tsa me tse di leng mo polaseng botoka fela ka bonna ka gore ke kgonne dithutiso tse. Ke tsene le dithutiso tse dingwe jaaka Botekatekano le Boeteledipele, tse di neng di tlhomiwe ke dithulaganyo tse di rutang tse dingwe.

O ipona o le kae morago ga dingwaga tse tlhano tse di latelang? O sa batla go kgona eng?

Ke batla go ipona ke na le polase e kgolo ya ka mo nka ruang diruiwa mme gape mo nka jwalang mmidi ka bantsi, gore ke kgone go otlala diruiwa tsa me mme kumo e e salang nka e rekisa. Ke tlaa rata go nna molemiruitota gore ke neye batho ba bantsi tiro ya go dira mo polaseng ya ka mme ke fokotse go bolaiwa ke tlaa mo lefatsheng la rona. Ke tlaa rata go nna molemirui yo ba bangwe ba ba simololang ba kgonang go mo tlotla.

O rata go naya ba ba simololang boletirui kgakololo efe?

Baletirui ba baswa ba ba ratang go tswela pele ba tshwanetse go dira thatathata go kgona go bona kumo e e siameng mo go se ba se dirang. Ba se tshegetswe ke badiri ba bona mme ba kgone go itirela e bile ba nne ba ba supang tsela ka dinako tsotlhe. Ba tshwanetse go batla kitso go kgona go dira ditiro ka tshwanelo. Ba tshwanetse go tsena dithutiso le ditiragalo tse di tlhomiwang ke Grain SA le tse dingwe tse di rutang go itlholola ka bobone. Ba se nne pelotshetha mme ba tshwanetse go tlhola ba ipaakantse e bile ba batle go thusa molemirui mongwe le mongwe yo a thokang thuso. 🍌

Athikele e kwadilwe ke Jerry Mthombothi, Morulaganyi wa Tlhabololo wa Lenaneo la Tlhabololo la Baletirui la Grain SA. Fa o batla kitso gape o ka romela emele go jerry@grainsa.co.za.

Elmon Mthombothi a eme mo tshimong ya gagwe e e se nang mefero kwa legaeng la gagwe kwa Khumbula, White River.

Laola letlotlo le leruo la gago

Go bothokwa go tihloganaya gore letlotlo le leruo la gago lotlhe mo polaseng, jaaka meago, dikoloi, diterekere, didiriswa, dikgora, didiriso le tse dingwe tsa mofuta o di emetswe ke madi. Jalo nako nngwe le nngwe fa e nngwe ya dilo tse e timela kgotsa e utswa kgotsa e senyega ka go se e tlhokomele o latlhegelwa ke madi mme go gatelela tlase poelo e o ka e bonang mo kgwebong ya polase ya gago.

Letlotlo le supa tsotlhe tse o di dirisiwang go kgona go uma kumo mme le emetse madi a o rekang ka ona kgotsa a o a bonang ka go rekisa kumo ya gago. Ditokelelo di ka nna tisele, monotsha, peo, dijo, dikhemikale, oli, ditlhare, jalo le jalo. Gantsi ditokelelo di a rekiwa mme di bolokiwa gongwe pele di dirisiwa. Fa di ntse di bolokiwa, mme le fa di ntse di dirisiwa go ka nna tathego. Jaaka ka tsotlhe tse di rekiwang di emetse tathego ya madi e e gatelelang tlase poelo ya madi mo kgwebong ya gago.

Potso ke gore a o kgona go latlhegelwa ke madi? Nnete ke nnyaaya – jalo o tshwanetse go laola letlotlo le leruo la gago sentle.

Maikaelelo a bolaodi ba letlotlo a tshwanetse go nna go netefatsa go sireletsa le go thibela tathego le tshenyego. Bolaodi ba tshwanetswe go dirisiwa go laola dilo tsotlhe tse didirisiwang ka letsatsi le letsatsi fa go dirwa mo polaseng, tota tse dinnye tsa letlotlo, ka go gatelela tiriso e e siameng le go fokotsa tshenyego e e ka nnang teng. Lenaneo le le ka dirisiwang go tswelala go laola letlotlo le tshwanetse go nna teng e bile le dirisiwe go nna le kitso ya tse di ka tlhokiwang.

Maikaelelo a go laola letlotlo gape go ka nna go sireletsa letlotlo maemo le tshenyego, tathego le go utswiwa. Bolaodi bo tshwanetswe go dirisiwa gape go tsotlhe tse di dirisiwang go lokela kumo go tsweng fa di rekiwa go ya kwa di dirisiwang teng mo polaseng. Lenaneo le le

ka dirisiwang go tswelala le nne teng mme kitso ka maemo a letlotlo e bothokwa. Ka kitso go ka netefatswa gore letlotlo le le tlhokiwang go kgona go uma kumo le teng e bile ke lone le le tlhokiwang le bokana ba teng tota le gore le teng ka nako e le tlhokiwang ka teng mme gape gore go na le letlotlo go se fete bokana bo bo tlhokiwang.

Go kgona go laola letlotlo le leruo la gago, la ntsha o tlhoka lefelo le o ka le bolokang teng sentle ka dinako tsotlhe, tota fa le sa dirisiwe. Go tlhokiwa gore o dirise kgono ya gago go bona lefelo le o ka le dirisang go boloka dilwana tsa gago. Jaaka, fa go se na lefelo le o ka le dirisang go boloka didiriswa tsa gago, o ka rulela lefelo ka fa tlase ga ditlhare. Fa o se na phaphosi e e ka notelwang go baya letlotlo la gago, o ka aga lefelo la polokelo mo setorong.

La bobedi, o tlhoka go supa letlotlo la gago lotlhe ka go dirisa lenaneo la dipalo. Diterekere, dikoloi le didiriswa di ka supiwa ka go dirisa

Lenaneo la letlotlo ka ngwaga: Mafelelo a Mopitlwe 2014.

Selo	Tlhaloso	Palo ya selo	Palo ka tshimologo ya ngwaga	Palo ya go rekiwa	Palo ya go reki-siwa	Palo ka mafelelo a ngwaga	Nnete	Pharologanyo
Meago	Setoro	1	1			1	1	0
	Moago wa dikgogo	2 & 3	2			2	2	0
Dikoloi	Bene ya Toyota		1			1	1	0
Metšhene	Terekere		1			1	1	0
Didiriswa	Mogoma	1	1			1	0	1
	Koloi	1	1			1	1	0
Didiriso	Mekoro		10			10	10	0
Didiriso tse dinnye	Digarawe	1 - 5	5	2	1	6	5	1
	Dihamole	1 - 2	2			2	2	0
	Disokakurufu	1 - 3	3			3	2	1
	Dipanere	1 - 5	5			5	5	0
	Ditang	1 - 2	2			2	2	0

Lenaneo la letlotlo ka kgwedi: Motsheganong 2014.

Selo	Palo ka tshimologo ya kgwedi	Go rekiwa	Go dirisiwa	Palo ka mafelelo a kgwedi	Nnete	Pharologanyo
Monontsha	Dikgetsi tse 10	10	15	5	5	0
Kotlo	Dikgetsi tse 5	100	90	15	14	1
Tisele	Dilitara tse 100	200	150	150	140	10

Barulaganyi

GRAIN SA: BLOEMFONTEIN

Suite 3, Private Bag X11, Brandhof, 9324
7 Collins Street, Arboretum
Bloemfontein
▶ 08600 47246 ◀
▶ Fax: 051 430 7574 ◀ www.grainsa.co.za

MOETELEDIPELE WA BARULAGANYI

Jane McPherson

▶ 082 854 7171 ◀ jane@grainsa.co.za

MORULAGANYI WA PHATLALATSO

Liana Stroebel

▶ 084 264 1422 ◀ liana@grainsa.co.za

KAKANYETSO, THULAGANYO LE KGATISO

Infoworks

▶ 018 468 2716 ◀ www.infoworks.biz

PULA/IMVULA E TENG KA DIPUO TSE DI LATELANG:

Setswana,

Seaforekanse, Seesemane, Sesotho,
Sesotho sa Leboa, Sezulu le Sethosa.

Lenaneo la Tlhabololo ya Balemirui ya Batlhaka ya Afrikaborwa

MOKOPANYI WA TLHABOLOLO

Danie van den Berg

Foreisetata (Mbombela)

▶ 071 675 5497 ◀ danie@grainsa.co.za

Johan Kriel

Foreisetata (Ladybrand)

▶ 079 497 4294 ◀ johank@grainsa.co.za

▶ Kantoro: 051 924 1099 ◀ Dimakatso Nyambose

Jerry Mithombothi

Mpumalanga (Mbombela)

▶ 084 604 0549 ◀ jerry@grainsa.co.za

▶ Kantoro: 013 755 4575 ◀ Nonhlanhla Sithole

Naas Gouws

Mpumalanga (Belfast)

▶ 072 736 7219 ◀ naas@grainsa.co.za

Jurie Mentz

KwaZulu-Natal (Vryheid)

▶ 082 354 5749 ◀ jurie@grainsa.co.za

▶ Kantoro: 034 980 1455 ◀ Sydwell Nkosi

Ian Househam

Kapabotlhaba (Kokstad)

▶ 078 791 1004 ◀ ian@grainsa.co.za

▶ Kantoro: 039 727 5749 ◀ Luthando Diko

Lawrence Luthango

Kapabotlhaba (Mthatha)

▶ 076 674 0915 ◀ lawrence@grainsa.co.za

▶ Kantoro: 047 531 0619 ◀ Cwayita Mpotyi

Liana Stroebel

Kapabophirima (Paarl)

▶ 084 264 1422 ◀ liana@grainsa.co.za

▶ Kantoro: 012 816 8057 ◀ Melercia Kotze

Du Toit van der Westhuizen

North West (Lichtenburg)

▶ 082 877 6749 ◀ dutoit@grainsa.co.za

▶ Kantoro: 012 816 8038 ◀ Lebo Mogatlanyane

Vusi Ngesi

Eastern Cape (Maclear)

▶ 079 034 4843 ◀ vusi@grainsa.co.za

▶ Kantoro: 012 816 8070 ◀ Sally Constable

Laola letlotlo le leroo la gago

dilaesense tsa teng kgotsa dithaka tsa tshu-
petso tse di leng mo go tsona. Supa didiriswa
le didiriso ka go momarela, ka go penta kgotsa
ka go tshwarisa dipalo. Meago, mekoru, jalo le
jalo le tsona di ka supuwa ka go dirisa palo.

Letlotlo gantsi le supuwa ka go dirisa
mofuta le leina le palo jaaka – 3:2:1 XXXXX
monontsha – dikgetsi tse 10.

La boraro, o tlhoka go kwala le go rula-
ganya lenaneo la letlotlo lotlhe la gago. Bona
sekae se se latelang.

Jaanong o ka botsa potso: “Ke di dirile tso-
tlhe, jaanong?” Jaanong o ka kgona go laola
letlotlo le leroo la gago ka bolaodi, ntsha e e
leng bothokwa. Gakologelwa, fa o thibela ta-
tlhego ya sepanere sa 13, kgetsi e le nngwe ya
monontsha kgotsa kgetsi e le nngwe ya kotlo, o
setse o kgona bolaodi ba letlotlo la gago sentle.

Maemo a letlotlo a tshwanetswe go tlo-
komelwa **gangwe ka ngwaga** ka go lekeleka-
ntsha le lenaneo le o le rulagantseng. Bala
letlotlo lotlhe, kwala palo mo lesakaneng le
le rileng mme o kopantshe dipalo go bona
pharologanyo fa e le teng. A tsothle di sa le
teng? Fa di se teng lekalekantsha pharolo-
ganyo. Nnete ke gore go tlhokiwa go tlhokome-
la letlotlo go feta gangwe fela ka ngwaga tota
dilwana tse dinnye. Didiriso tsa diatla le tse
dingwe tse di diriswang ka go di tshwara di
laodiwe fa di dirisiwa.

*Ka go dirisa bolaodi ba
letlotlo le leroo bo bo
tseletseng mongwe le
mongwe o tla bona bolaodi
bo o bo dirisang mme go
tla fokotsa go utswa, go
senya, jalo le jalo.*

Ka ntsha ya go laola letlotlo lenaneo la bolaodi le
tshwanetse go tlhokomelwa gangwe ka kgwedi
mme pharologanyo e balwebalwe. Rulaganya
maemo a lenaneo gape le gape. Dilo tse dingwe
jaaka tisele di tshwanetswe go laola ka letsatsi
le letsatsi.

Gakologelwa gore o tshwanetse go lekaleka-
ntsha go laola – boloka tsothle ka tshwanelo, supa
letlotlo le leroo lotlhe mme o rulaganye lenaneo
la bolaodi sentle. Ka go dirisa bolaodi ba letlotlo
le leroo sentle botlhe ba tla itse gore o na le kitso
ya tse di leng teng le tse di diriswang mme go tla
fokotsa bogodu ba go utswa, go senya, jalo le jalo.
Go latlha le go senya go tlaa fokotswa mme o tlaa
tlotliwa o le molaodi tota. Mo go tlhokiwa go feta,
go tlaa go bolokisa madi.

**Athikele e kwadilwe ke Marius Greyling,
mokwadi wa Pula Imvula. Fa o batla kitso gape,
o ka romela emeile go mariusg@mcgacc.co.za.**

